

KERTINĖ
PARAŠTĖAr Adomas Mickevičius pritartų
Molotovo - Ribbentropo paktui?

Ar žinojot, kad Adomas Mickevičius yra imperializmo sąjungininkas? Ar kad didysis poetas šiandien pritartų Molotovo - Ribbentropo paktui? Šią nepaprastai originalią ir Mickevičiaus tyrėjus bei gerbėjus tikrai sukrešiančią teoriją 1987 m. rugpjūčio 29 d. skelbė *Literatūra ir menas*, komentodamas tada prieš šešias dienas Vilniuje prie poeto paminklo įvykusią demonstraciją. Komentaro išvada - demonstracija buvusi visiškai priešinga Adomo Mickevičiaus idėjoms ir idealams.

Šiam savo teiginiui sustiprinti *Literatūra ir menas* redakcija mėgino pasitelkti paminklo Mickevičiui kūrėją, skulptorių Gediminą Jokūbonį. Redakcijos užklaustas, šis demonstracijos nei pagyrė, nei pasmerkė. Paminėjęs, kas jį įkvėpė paminklą sukurti - Mickevičiaus „Jaunatviškas, vilnietiškas tautų brolybės idėjos polėkis, jo talentas, gili tėvynės meilė, jo nuostabios eilės, padovanotos Lietuvai“ - Jokūbonis pareiškė, kad mes šiandien suvokiame jį ir jo kūrybą kaip „vieną, nedalomą ir mums labai brangią visumą, kurios neįmanoma suskaldyti, kad ir kas bekalbėtų paminklo papėdėje“.

Taigi, anot Jokūbonio, Mickevičius yra ir liks Mickevičius, lietuviams brangi, „nesusiskaldoma visuma“. Su ta mintimi sunku nesutikti - jai greičiausiai pritaris patys demonstrantai. Bet kas gi buvo ir tebėra tas Mickevičius? Kokios jo pagrindinės idėjos? Už ką jis kovojo? Kieno pusėje jis stovėjo ir tebestovė?

Adomas Mickevičius gimė keltų metų po galutinio lenkų-lietuvių federacijos pavergimo. Tuometinis Prūsijos imperatorius Friedricho, Rusijos imperatorės Marijos-Terezijos sankalbis prieš Lenkiją ir Lietuvą vėliau tapo pavyzdžiu Hitleriui ir Stalinui. Šis samokslas Mickevičiaus pasmerkė ir jo vykdytojus pavadino „šėtoniška trejbe“. „Jų vardai yra trys šventvagystės“, skelbė jis. „Jie nukryžiuoja Lenkiją, bet tautai vel prisikels!“ Ar Mickevičius šiandien teisintų Hitlerio-Stalino paktą, kaip tai tebedaro Lietuvos oficialioji spauda, ar jis būtų parėmęs demonstrantus, kurie jo paminklo papėdėje pasmerkė dabartinę šventvagystę?

Literatūra ir menas tvirtina,

kad prie Adomo Mickevičiaus paminklo rugpjūčio 23 d. buvo sakomos kalbos, giedamos giesmės, neva „toli prasilenkiančios su humanistinėmis internacionalizmo idėjomis“. Kultūros ministerijai savitrašė, kaip ir kiti spaudos organai, taip ir liko nepacitavę tų kalbų bei giesmių. Neįsakydamas „Lietuva brangi“, giesmė „Marija, Marija“, ar lietuvių Tautos himnas yra „antihumanistinės giesmės“? Kiekvienas jų sakinyje natūraliai susilieja su Mickevičiaus kūryba ir mąstysena, būtų jam artimas ir suprantamas.

Pati demonstracija prasidėjo Nijolės Sadūnaitės žodžiais: „Laisvės Lietuvai, Latvijai ir Estijai“. Ar tai būtų svetima idėja Adomui Mickevičiui, kuris praleido savo gyvenimą, siekdamas laisvės Lietuvai bei Lenkijai, ir kuris svajojo apie laisvą, suvienytą Europą? Taip, jis buvo tikras internacionalistas, žmonių ir tautų brolybės šauklys - bet *laisvų žmonių, laisvų tautų!* Atsižvelgiant „Poną Tada“ (Vaga, 1978) ir klausykimės Justino Marcinkevičiaus išversto poeto balso:

*Ką tik girdejote iš šios sakyklos, broliai,
Kad Lenkija laisva, kad Lietuva nuo šiolei
Taip pat laisva - sveiki, liuosybės vėl sulaukė!
Girdėjot potvarkį, kurs priespaudą nubraukia,
Kursai visuotini ir bendrą seimą šaukia.*

Ir toliau:

*„Ir lygūs, ir laisvė!“, Dombrowskis
suskandavo:
„Valio, laisva tauta!“*

Už tą patį laisvės reikalavimą rugpjūčio 23 d. demonstrantai buvo apkaltinti „nacionalistinių aistrų“ kurstymu ir kraujo troškimu. Kaip nesunkiai Mickevičius būtų atpažinęs tuos argumentus - „internationalizmo“ vadinamas „imperializmas“, tai, kingas laisvės reikalavimas - „karo kurstymas“, baudžiava ir kalėjimai - „taika ir ramybė“. Ir jį patį Puškinas kadais puolė už tai, kad jis kėsinais į Rusijos imperijos neliečiamumą. Šiandien oficialieji žurnalistai panašiai puola tuos, kurie tvirtina, kad ir sovietinei rusų imperijai laikas viešai „persitvarkyti“, demo-

Saikas ir gelmė Bradūno žodyje

KESTUTIS KEBLYS

Kazys Bradūnas. *Krikšto vanduo Joninių naktį*. Chicago: Ateities literatūros fondas, 1987. 94 psl. Leidinio apdaila Vytauto O'Virkau. Knyga iliustruota lietuvių liaudies skulptūrų pavyzdžiais.

Yra visokių žmonių, yra visokių ir poetų. Net tokių, kurie poezijos nerašo. O tuos, kurie rašo, mėgstam klasifikuoti visokioms, net nebūtinai kūrybinėms, kategorijoms. Segiojam etiketes pagal pasaulėžiūrą, pagal lytį, pagal kilmę, pagal tematinis interesus ir dar pagal daug ką.

Išleis greitos etiketės Bradūnui: galetume tarti, kad jis yra visuomeniškas poetas. Kai kas gal net pridurtų, kad jis yra dar ir katalikiškas poetas. Gal ir taip. Nors sprendžiant iš poezijos naujausioje jo rinkinyje, būtų tiksliau Bradūną pavadinti religiniu poetu, nes katalikybės būdingų elementų velesnėje jo kūryboje nėra tiek daug.

Iš visuomeninio-religinio poeto lauktume, kad jis atsilieptų į svarbius viešus įvykius, ypač jei tie įvykiai turi svarų religinį komponentą. Tokiu įvykiu šiais metais buvo Lietuvos krikšto sukaktis. Tad nereikėtų stebėtis, kad naujoji Bradūno knyga, be abejo, yra poetinis atsiliepiamas į šios sukakties prasmę, yra tam tikra kūrybinė duoklė pačiam šio įvykio paminėjimui. Tiesa, rinkinyje niekur nerastame užuominos, kad knyga dedikuota krikšto sukaktiai - nei įvade (kurio iš viso nėra), nei aplanke, nei leidinio metrikose. Tačiau knygos data (1987) ir pavadinimas („Krikšto vanduo Joninių naktį“), o pagaliau, tam tikra prasme, ir pati poezija sako, koksai įvykis paskatino autorių sumontuoti rinkinį šiuo tematinio pagrindu.

Kai atvertiam proginę poeziją, dedikuotą ar tai kokiam asmeniui, ar įvykiui, visuomet kyla įtarimas, kad rasime glėbį kūrybinių kompromisų. Nes iš tiesų nėra lengva atlipti konkrečias realybės apraiškas poetine kalba. Tai ypač su... u, kai pro-

ginę poezijos taikiniu yra svarbus įvykis, plačiai išdiskutuotas ir išgirtas visuomenėje, definuotas savita terminologija, daugelio sąmonėn nusėdęs tvirtai išsakinijsiom hiperbolėm. Poetas, kuris imasi šitokio uždavinio, privalo prisiminti protrafetišką apibendrinimų kevalą, perkelti objektą iš gyvenamosios realybės į kūrybinę tikrovę. O tai nėra taip jau paprasta.

Iki šiol Bradūnas su progine poezija didelių bėdų neturėjo. Pavyzdžiui čia galetume imti jo kūrybinį laimėjimą Gediminui skirtam rinkinyje *Pokalbiam su karalium*. Kaip, tad, pavyko Bradūnui šį kartą?

Jau sakėm, kad naujasis rinkinys neturi jokių dedikacinių nuorodų. Jų nėra nei pačiame tekste. Poetas išfiltravo kone visą sukakties visuomenišką terminologiją ir paliko tik tai, kas nėra viena-prasmė, kas lengvai integruojama poetinėm kalbom. Prie įvykio poetas artinasi kitu kampu negu sukaktį aptarę istorikai, teologai ir žurnalistai. Ne be reikalo poetas pradeda rinkinį sakydamas:

*Nei kunigas, nei žynys nesu,
Viešpatie,
O seimiu krikšto vandenį giesmei.*

(p.7)

Kaip ankstesnėse knygose, taip ir čia Bradūnas taupiai elgiasi su žodžiu, mieliau pasirenka miniatiūrą, negu plačiai išsilaipojusią poemą. Glaustumas tam tikra prasme diktuoja ir įvaidžių pobūdį. Pas Bradūną nedaug savo grožio ar netikėtumo stublinančių metaforų, nedaug kraują stingdančių įvaidžių. Nerastim sudėtingų simbolių sistemos, kuria remtųsi visa veikalo struktūra.

Bradūno poetinė kalba gana paprasta, be pretenzijų į žodinę akrobatiką ar lingvistinius pokštus. Ji nėra pakiliai elegantiška, bet jokiū būdu nėra nei pilka, nei primityvi. Prasmingą blizgesį jo kalba įgauna ne detalėmis, o visuma. Bradūnas atidžiai atrunka žodžius ir iš jų lipdo tamprias

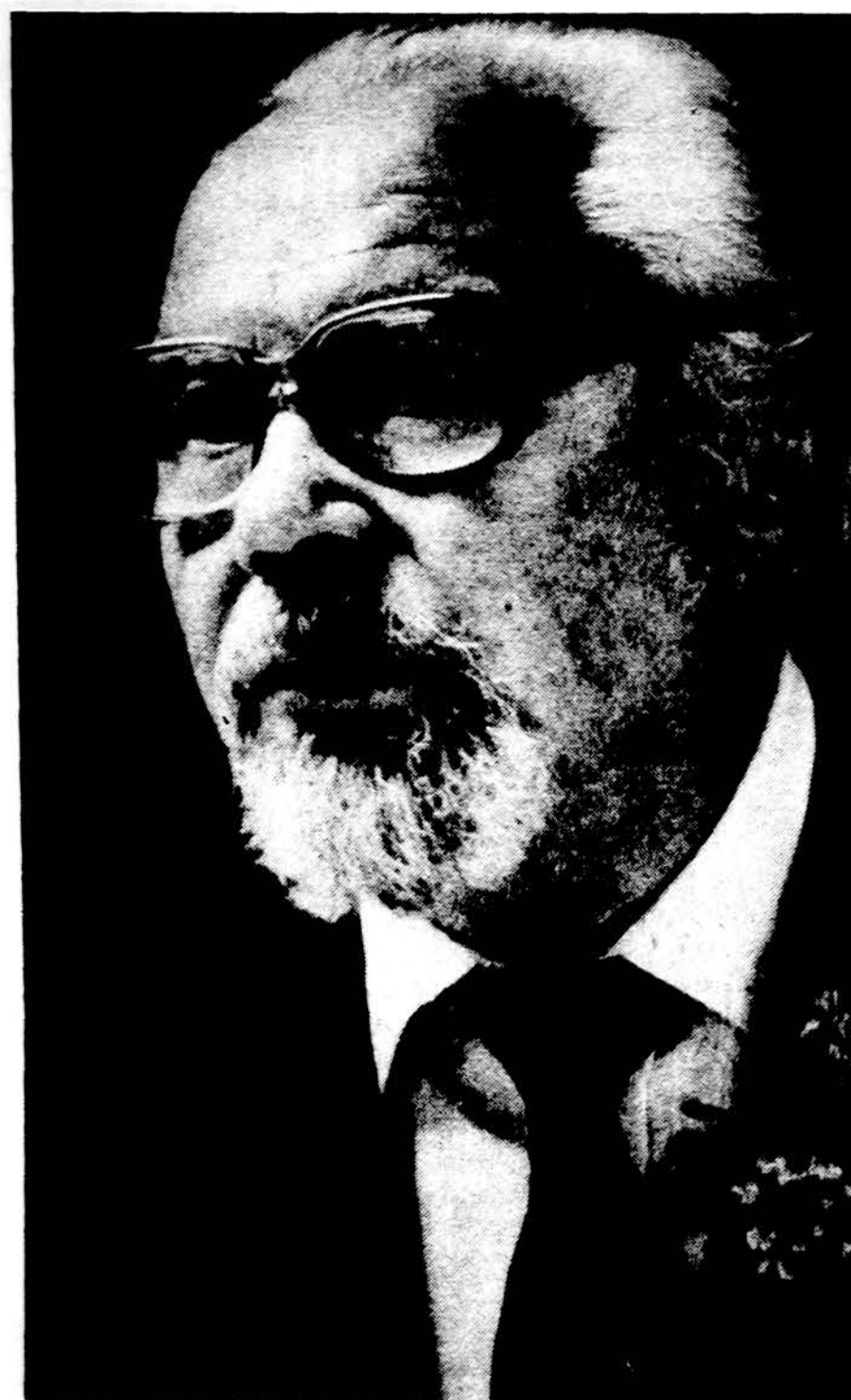
dabartinę kalbą apie „demokratizaciją“ - ir jo laikais imperalistinė caro valdžia užsidedavo liberalizmo kaukę.

Rugpjūčio 23 d. demonstracijos metu buvo paminėtos Hitlerio-Stalino samoklos aukos - ištremtieji ir nužudytieji. Ar Adomas Mickevičius šiandien remtų tuos, kurie apie masinį terorą tylėjo, jį teisingai ir tebetiesina? Pasiklausykim poeto žodžių „Vėlinėse“:

*Žiūrėkite - heliu
Vežimų virtinės, kiek užmatyt galiu -
Visi, visi, o visagali!
Už ką toliau lemtis bausi?
Nejaugi leisi juos kankinti
Ir visą kartą išnaikinti?*

„Ekstremistai“ - demonstrantus puola *Literatūra ir menas*. Jei tiesios ir laisvės reikalavimas yra „ekstremizmas“, tada Adomas Mickevičius patsai didžiausias „ekstremistas“. „Gražinos“, „Konrado Valenrodo“, „Vėlinių“ autorius buvo aktyvus rugpjūčio 23 d. demonstracijos dalyvis.

J. P.

Kazys Bradūnas

Nuotrauka Vytauto Maželio

vaizdų, įspūdžių bei nuotaikų struktūras.

Kadangi Bradūno žodžių nedaug, o ir tie patys vartojami dažniausiai ne perkelta, o tiesiogine prasme, yra labai svarbu surasti ir taikliausią žodį, ir tinkamiausią tam žodžiui vietą poetinio vaizdo vėrinij. Šis procesas gal ir bus tasai „krikšto vanduo giesmei“, tam tikras gyvybės įkvėpimas eileraščiu, taip kad jis skambėtų lengvai įtikima menine tiesa. Atrodo, kad poetas visa tai suvokia:

Žodi, pasverkime

Jautriom tarties svarstyklem.

Pakalkime anta kalbos priekalo.

Ir dėkime

Prie atrastojo kito -

Tegu jie vyturiu

Nuo lūpų saulien kelias ...

Eileraštis kaip kielikas nušvito

Ir skamba lyg varpelis.

(p.60)

Lyg varpelis skamba ir ne vienas šio rinkinio eileraštis. Skamba taip, kad skaitytojas užmiršta, jog šie eileraščiai kažkuo lyg ir šliejasi prie šurmulingų apeigų Lietuvos krikšto sukaktį minint.

Bet šlietis jie vis tiek šliejasi, nors ir netvirtai, nors ir be kompromisų poetinei išraiškai. Jei taip, tai ką poetas turi pasakyti šios sukakties proga?

Apie pačią sukaktį, dėkui Dievui, nieko. Net pats įvykis, istorinis Lietuvos krikštas, poetui nėra ypačiai įdomus. Ne įvyki reikalavimas yra „ekstremizmas“, tada Adomas Mickevičius patsai didžiausias „ekstremistas“. „Gražinos“, „Konrado Valenrodo“, „Vėlinių“ autorius buvo aktyvus rugpjūčio 23 d. demonstracijos dalyvis.

J. P.

čiaus skausmo motyvai yra daug labiau pabrėžti, dažnai išreiškiami žalčio įvaidžiu: nuo krikšto apakęs žaltys (p.4) arba krauju pasruvęs žaltys (p.16), tarsi atvingiavęs iš pasakos „Eglė žalčių karalienė“.

Gal stipriausiai atskyrimo skausmas nuskamba eileraštyje „Kritusių šermenys po krikšto“: *Su urnom ir su žarijom / Suėjom i mirties krivulę, / Ikaupės išdėliojom / Kiekvienam pagal vardą.*

Ir diemedžiui,

Tartum rasa,

Pabiro ašaras.

Pakirsto ažuolo suolan

Sėsdamies matom,

Kaip nuogas nekrikštas

pirmagimis

Jau žaidžia kryželiu.

Surink, saulele,

Kaip rasa,

Jo krikšto ašaras.

(p.12)

Bet čia šalia skausmo girdime ir savotišką susitaikymo su likimu gaidą. Ir iš tikrųjų Bradūnas nemaistauja prieš pagonybės išnaikintojus, nestoja kovon už atimtų tautos vertybių sugrąžinimą. O tai dėl to, kad jo poetinė žemė tų vertybių niekas ir neatėmė.

Ir čia atsiveria gana šokiruojanti poeto pozicija, kelianti klausimą: gal jis dar tebėra pagonis? O pozicija štai kokia: tarp pagonybės ir krikščionybės, bent lietuviui, nėra esminio skirtumo. Visuomeninėse svarstybose tokia išvada įskeltų daugybę kibirkščių. Bet poetas yra savos tikrovės šeimininkas, ir turime jam duoti teisę elgtis, kaip nori.

Krikštas poeto žemėje nėra vienkartinis įvykis, bet nuolat besitęsiantis procesas. Tad poeto laiko perspektyvoje pagonis ir krikščionis koegzistuoja, kartais net pamesdami savo tapatybę. Štai vienam eileraštyje poetas stebi žemaičius, kurie renkasi rudens apeigom, ir jau sunku jam atskirti,

Kas tas, kurs atėjo su žalčiu,

Ir tas su kryželiu,

Ir gintaro rožančium,

Su vainiku gelū ...

(p.25)

Kitur artojas pagoniškai kalbina Dievą (p.13) arba pats poetas ant kaklo kabinais iš poezijos nulieta kryželi, tarsi kokį amuletą. Pagaliau ir pačiam knygos pavadinime esantis krikšto Joninių naktį įvaidis rodo ir krikščioniškų elementų sardorą su pagoniškos kultūros liekanomis.

Krikšto vanduo Joninių naktį Pavirto alkvečių rasa,

Ir baigia nuo liepsnų apakti

Sena, kaip visata, tiesa.

(p.10)

Šventvagiškai skamba krikšto vandens pavertimas Joninių nakties rasa, kurioje, pasak mūsų antropologų, voliodavosi nuogos laumės, o kartais ir kaimo merginos, pagražėti geisdamos. Tačiau poeto žemėje tai nieko blogo, nes Dievas, jei ir negiria, tai bent dosniai toleruoja krikščionio-pagonio tapatumą. Štai Dievo ranka nušluosto kraujo ir pieno putą nuo ankščiau minėto pagoniško žalčio, kurį Egles broliai - krikščionys taip žiauriai sukapojo. Dabar atgijęs žaltys (Nukelta į 3 psl.)

Šiame numeryje:

Adomas Mickevičius ir rugpjūčio 23-ioji Vilniuje • Gelmė ir saikas Bradūno žodyje • Religinis menas Detroite • Naujos knygos • „Ateities“ akademinis savaitgalis (2) • Kazio Bradūno eileraščiai • PEN Klubu Kalinamų rašytojų komiteto pranešimas • Apie dvi knygas okupuotoje Lietuvoje • Pabaltiečių meno paroda OSU • Rimantas Dichavičius Čiurlionio galerijoje

Lietuvių religinio meno paroda Detroite

DANGUOLĖ JURGUTIENĖ

Mintys parodos proga

(Žodis, tartas atidarant lietuvių religinio meno parodą Kultūriname centre, Dievo Apvaizdos parapijoje, Detroite, šių metų spalio 17 dieną.)

Lietuvos krikščionybės 600 metų jubiliejaus proga žvelgdami į lietuvių meno išraiškas, randame, kad nors meno objektų yra išskaita iš neolitinių laikų, dailiojo meno kūrinių siekia tik nuo 14-15 šimtmečių. Tai apytikriai sutampa su Lietuvos įėjimu į krikščioniškąją šeimą. Mūsų ilgą istoriją pasižymėjo audringumu, pakartotina kova dėl tautos išlikimo — meno kūrėjams nebuvo reikiamų sąlygų. Vis dėlto, Lietuvos žalmiai išpuola statybiniams paminklams: bažnyčioms ir kryžiams bei koplytėlėms, išdrožtais kaimo tikinčiųjų.

Religinė architektūra vingiuoja mūsų istorijoje, pradedant su 12-to amžiaus bizantika (Gardino pilies cerkvė), per gotiką, renesansą, baroką, vėlyvą baroką, klasicizmą iki romantinės ir eklektinio stiliaus statybos. Vėlyvas barokas ypač sužudo Lietuvoje, išvystydamas daug originalių bruožų ir papuošdamas mūsų peizažą lieknų, aukštų, dvibokščių bažnyčių siluetais. Ne tik buvo statomos bažnyčios, bet jų vidus puošiamas statulomis, paveikslais, vitražais, freskomis, mozaikomis ir medžio drožiniais. Deja, daug meno objektų buvo prarasta įvairių invazijų eigoje.

Caro laikais menas ir rasytas, nors uždraustas žodis, tapo Lietuvos prisikėlimo kibirkštis. M. K. Čiurlionis suorganizuota pirmoji lietuvių menininkų paroda 1907 metais Vilniuje ne tik sujungė lietuvių menininkus, bet ir davė akstiną kurti ant liaudies meno pagrindų; į parodą buvo įtraukti ir tautodailės eksponatai.

Atgavus nepriklausomybę, buvo vertinama meno svarba, visokeriopa kūrybiniai pasireiškimai remiami, išvystytas aukštas kūrybinio klestėjimo laipsnis. Dailis menininkų šioje parodoje priklauso Nepriklausomos Lietuvos meno mokyklai. Sovietų okupacija vėl pristabdė lietuvišką kūrybingumą su „socialinio realizmo“ reikalavimais, daugiausia nukentėjant religinio meno pasireiškimams. Daug bažnyčių uždaryta ir desekruota, o Šv. Kazimiero bažnyčia Vilniuje net paversta ateizmo muziejumi.

Telesforo Valiaus raizynys „Sėkmadienis girioje“, eksponuotas religinio meno parodoje Detroite.

Lietuviai dailininkai, išsiplašę po įvairias pasaulio šalis, tesia kūrybinę veiklą, nors savo sielą negali atgaivinti pasivaikščiavimu viduramžinių gatvių grindiniu Vilniuje ar paganyti akių švelniai banguojančiame Lietuvos peizaže.

Ruošiant šią religinio meno parodą, norėta ne tik pasiekti savuosius, bet ir peržengti kalbos ribas: išlieti į aplinką. Nes menas dažnai atidaro kitaip neatvertas duris ir palieka neišdildančius pėdsakus. Ką galvotume apie Graikiją, jei jos garas pareitų nuo alyvos martini gerimo dugne, o ne nuo graikų architektūrinį sedevrą? Arba — apie Prancūziją, kad ir su puikia gastronomija, be impresionizmo didžiūnu kaip Monet, Renoir? Ispaniją be Goya, El Greco ir Picasso? Ir kaip Lietuvos vardas švytėtų, jei Čiurlionio paveikslai kabėtų Louvre ar Vatikano muziejuose? Jei Domšaicio ir kitų dailininkų drobės rikiuotųsi Metropolitan ar Washingtono muziejų sienose? Meninei kūry-

bai reikia derlingos dirvos: publikos įvertinimo ir rėmimo.

600 metų perspektyvoje, Lietuvos krikščionybės jubiliejaus šviesoje, įvairios meno išraiškos išsilaikė kaip krikščionybės bendrą keletą. Ši religinio meno paroda išryškina dailės dvasinius privalumus, jos įnašą į religinio bei tautinio gyvenimo gajumą.

Žvilgsnis į eksponatus

Lietuvių religinio meno paroda suruošta kaip vienas iš Detroito bei šioje kultūrinio renginio krikščionybės jubiliejaus renginių pynėje. Šalia dailės eksponatų įtraukti ir tautodailės dirbinių sekija. Parodos rengimo komitetas (Valentina Černiauskienė, Danguolė Jurgutienė, Rama Petruševičienė, Jūrina Rugienienė, Nijolė Zelwinder) sutelkė beveik šešiasdešimt pavienių dailininkų kūrinių, o liaudies dailės sekcijoje — netoli šimto eksponatų. Kiekvienas pasižymi etikečių anglų kalba, kaip ir specialiai išleista parodos lankstinuke. Eksponatai paskolinti iš Algimanto Kezio galerijos Chicagoje, dailininko Jurgio Daugvilos ir vietinio kolektojų.

Jeigu mągymas kolektyvinė meno parodų neišvengiamas, tai kita vertus, įvairumas ir išradinumas, sprendžiant tos paties temos interpretavimą, yra kolektyvinės parodos dovana. Šioje parodoje žiūrovai turėjo gerą ir retą progą susipažinti, pastidijuoti religinio meno išraiškas. Reprezentuoti daugelio pobūdžių dailės kūryba, įvairios stilistinės srovės, kaip realizmas, impresionizmas, ekspresionizmas ir abstraktas. Vyravo molbertinė tapyba, daugiausia aliejinė. Išstatyta grupė litografijų, medžio raizinių, — viena kita akrilika, akvarelė, gausas ir pastelė. Figūrinė kompozicija ir urbanistinis peizažas buvo dažniausiai pasirinktas siužetas. Rūpintojėlis ir Madona pakartotinai vartota kaip figūrinis motyvas. Ir čia kilo parodos žiūrovui interesas: kaip motyvą traktuoją individualūs menininkas savo studijoje? Gutauskio du paveikslai „Motina su kūdikiu“ skiriasi subtiliais, ramiais spalvų deriniais, paliekant tik ribotą paletę, stilizuoti, su giliais mistikos šešėliais. Rūpintojėlio motyvą labai originaliai sprendžia Dargis. Urbanistinis peizažas beveik kiekvienu atveju reiškia numylėtos sostinės

Vilniaus bažnyčias ir bokštus. Čia krenta į aki Motiejūno „Vilniaus bokštai“, garsiausiai skambantys spalvų kontrastais, tepuko drasia, tiesiogia linija. Kmieliausko spalvota litografija „Vilniaus perspektyvos III“ švelniai snibžda komplikuota santūrių spalvų kompozicija, jautriais kontrastų išdėstymais.

Tapybos eksponatų žvaigždė buvo Domšaicio trys brandūs, intensyvūs, sodriomis spalvomis ekspresionistiniai paveikslai. Didoko formato, temomis vienas kitą papildantys: „Bėgimas į Egiptą“, „Jėzus ir mokytiniai“, „Nukryžiuojimas“. Jų giliai išmąstytas religinis pajutimas atkreipė ir parodą lankiusio Michigan arkivyskupo Edmund Szoka dėmesį. Michigan Catholic laikraštis iš daugelio fotografijų, darytų per jubiliejaus šventę, išdėjo dvi iš meno parodos, — viena iš jų daryta prie Domšaicio kūrinių.

Broniaus Murino paveikslai Detroite matomi pirmą kartą. Gaila, kad šis susipažinimas įvyksta, kai dailininko jau nebeturime savo tarpe. Jo paveikslų spalvos tuoj pagauna žiūrovo akį, o giliau įsižiūrėjus matoma spalva ant spalvos, kiekvienoje detalėje atrandant vis kitokias spalvų kombinacijas. „Šv. Kazimieras“ ir „Rūpintojėlis“ abu tapyti akrilika. Jų tematika ir jos išspindimas pasižymi širdžiai artimu tautiškumu.

Algirdas Kurauskas, kurio irgi netekome praėjusiais metais, čia buvo reprezentuojamas medžio raiziniu „Saulės giesmė“.

Dargio (Vokietija), Igno (Stafford Springs, CT), Kmieliausko (Lietuva), Kasijulo (Paryžius), Motiejūno (Lietuva), Švabienės (Chicago), ir Smalinskienės (Detroit) paveiksluose, daugeliu požiūriu labai skirtinguose, matyti aiškius lietuviškas elementas. Domšaicio (Pietų Afrika), Gutauskio (Lietuva), Mikšo (Paryžius), Jurkaus (New York), Jurgutienės (Detroit), Paukštienės (Chicago), ir a. a. Valiaus kūriniuose nėra aiškių tautinių užuominų, bet religinė tema vystoma savitai įvairių stilistinių išraiškų rėmuose.

Kezio (Chicago) fotografijų grupė pasižymėjo netipišku priėjimu prie religinės architektūros siužetų, o „Vienuolis“ jausminių svarių perėjimų į simbolinę pakopą. Vitražai, dažnai matoma religinio meno išraiška, paprastai randami bažnyčių languose. Mikšo (Paryžius) trys šviesa perkosti vitražai įnešė svarbią dimensiją į parodos reginį. Virkau (Illinois) pašto ženklų projektai sugretinti su vėliau išleista Vatikano pašto ženklais Lietuvos krikščionybės jubiliejui pažymėti. Jie atrodo kurti to paties menininko ir nėra aišku, kodėl

paštas nevertėjo mūsų pateiktus projektus.

Kaip lieptas tarp dailės ir liaudies meno šioje parodoje buvo Daugvilos medžio drožiniai. Didelės, lauko formato koplytėlės ir skulptūros užpildė sieną. Ekspresyvos, lyg toliau sukrystalizuoją ir išryškina liudiškų motyvų ir ornamentų charakteri, turtingos formų gilia dimensija. Dalis vos pastebimai nuspalvinta, o visi drožiniai „susendinti“ — lyg susproginę per metų laikų kaitą Lietuvos laukuose. Koplytėlėse rymo susimąstęs Kristus arba Skausmingoji Dievo Motina. Šv. Jurgio kova su slibinu pavaiduota penkių pėdų drožinyje, be rankės Kristaus mūkelė, poros pėdų dydžio, primena, kaip ir kiti kūriniai, lietuviško kaimo meną.

Religinės parodos rėmuose svarbią vietą užima liaudies kūryba, nes tautodailėje ypač ryškiai atsispindi religinė tautos dvasia. Medžio drožiniai, audiniai, metalo dirbiniai, tapyba, grafika, keramika buvo liaudies menininkų kuriami kasdien ir specialiom progom pažymėti; o didžiųjų švenčių proga — margučiai, verbos ir šiaudinukai (naujausia tautodailės išraiška?). Kryžių bei koplytelių gamybai liudis skyrė daugiausia sielos ir kūrybinio genijaus.

Tautodailės sekcijos lyg širdis buvo eksponatai, turį „istoriją“. Nežinomo liaudies dailės išdrožinėtus Rūpintojėlis iš Lietuvos koplytstulpio, apvilktas ilgu, palaidu drabužiu, nudažytas liaudiškom spalvom — nežinia, kiek ilgai susimąstysiu veidu sekęs tautos gyvenimą. Jį prie kojų apsupa rankų darbo gintarinis rožančius. Išauostos juostinės stulos, gyvus tikėjimo pėdsakus palikusios Sibire, šv. Kazimiero, Lietuvos šventojo, paveikslas, išauštas lino ir medvilnės švelnia paletė — dovana sesers iš Lie-

Religinio meno parodoje Detroite eksponatai iš Lietuvos: nežinomo liaudies skulptoriaus rūpinto (iš koplytstulpio) ir gintarinis rožančius. Nuotrauka Ginos Rugienienės

tuvos broliui kunigui Chicgoje. Dar eksponuota sienoje skoningai sukabinti įvairaus charakterio kryžiai, koplytėlės, koplytstulpiai, reljefiniai drožiniai ir gintaro gabalėlių Aušros Vartų Marijos paveikslai. Idomos buvo fotografijos iš dail. Dargio rūpintojėlių kolekcijos, surinktos dar Nepriklausomoje Lietuvoje. Ant šventiško stalo sudėliota Kalėdų, Velykų ir Sekminių papuošalai: eglutė apkabinėta A. Jonynienės

gamtiniais šiaudinukais, meistriškai išskutineti margučiai ir dvasinio prisikėlimo simbolis — verbos.

Įvairūs eksponatai vienas kitą papildė ir praturtino, sudarydami gražią visumą. Parodė sluoksnius ir dimensijas, giminybę ir individualumą dailės kūrinių ir tautodailės. Lietuvos krikščionybės jubiliejaus proga paroda leido žiūrovui pajusti save ir tautos kūrybinę dvasią.

Naujos knygos

• Kestutis K. Girnius. PARTIZANŲ KOVOS LIETUVOJE. Chicago: Laisvės fondas lietuviškai kultūrai ugdyti, 1987. Spausdino „Draugo“ spaustuve Chicagoje. 422 psl. Kaina nepažymėta.

Knyga svarbi ir seniai laukta. Jos turinį komentuoja pats autorius knygos įvade (p. 9): „Aš sąmoningai vengiau dalies temų, kurios plačiau žinomos ir kiti jau aprašytos. Tad knygoje nėra atskirų partizanų vadų biografijų ir detalesnių mūsų aprašymų su žuvusių partizanų ir jų priešų skaičiais. Nemėginu trumpai aptarti ar bent paminėti visų žinomų partizanų dalinių veiklą ir sudėtį. Tai reikalauja atskiro veikalo. Daugiau dėmesio skyrčiau teoriniams klausimams, kurie man asmeniškai artiau širdies ir per mažai svarstomi.

Trečiasis knygos skyrius apie priežastis, dėl kurių jaunimas stojo į partizanus, sudaro knygos šerdį ir paaiškina, kodėl aš skyriaus nemaža dėmesio reikalauja, kurie pirmu žvilgsniu gali atrodyti šalutiniais klausimais. Dešimtam skyriuje ir keliuose prieduose smulkiau panagrinėjau kai kurias problemas, stengdamasis, gal ir nesėkmingai, parodyti, kokio pobūdžio analizė reikalinga, siekiant geriau suprasti partizanų kovas. Tiems, kuriems nerūpi teoriniai svarstymai, siūlau perskaityti 5-8 skyrius, kuriuose apibūdinau partizanų kovų raidą, pastangas susivienyti ir kasdieninį partizanų gyvenimą“.

Knyga padalyta į vienuolika skyrių: Dokumentinės medžiagos ir istorinės literatūros apžvalga; Partizanų kovų pobūdis; Kodėl

lietuvių tapo partizanais?; Sovietinis teroras pirmiausia pokario metais; Partizanų kovų raida; Partizanų pastangos susivienyti; Kasdieninis partizanų gyvenimas; Pasyvioji rezistencija; Vakarų intervencijos vilty; Žudymai; Užsklanda.

Knygoje sukaupta daug medžiagos, kuri duoda bendrą partizanų kovų laikotarpio vaizdą ir pateikia irankius istorinei analizei, autoriaus įžvalgiai vykdomai. Knyga verta skaitytojų dėmesio ir pas mus, ir Lietuvoje. Platesnė knygos recenzija bus pateikta kiek vėliau.

NAUJI LEIDINIAI

• ATEITIS Nr. 2 (1987). Katalikiškos — lietuviškos minties dvimėnesinis žurnalas. Leidžia Ateitininkų Federacija. Administratorius: Juozas Polikaitis, 7235 South Sacramento Avenue, Chicago, IL 60629. Prenumerata JAV ir Kanadoje 20 dol., susipažinimui ir kituose kraštuose 9 dol., o Pietų Amerikai 7 dol.

Numeris gražus akiai: gausu iliustracijų ir tekstas Jono Kuprio sumaniai sulaužytas. Šio numerio mėcenatė yra a. a. mokytoja Rožė Kriaučiūnienė, kuri dalį savo palikimo paskyrė Ateitininkų Federacijai. Numeris pradėdamas pamokslu, kuris sakytas Marijampolėje 1985.1.26. arkivyskupo Jurgio Matulio mirties metines minint. Ignas Medziukas rašo apie poetą Bernardą Brazdžionį jo 80 metų sukakties proga. Labai įdomus paties poeto žodis „Tikrais vardais“. Čia sužinome daug idomių įvykių poeto ir jo draugų gyvenime. Indrės Čuplinskaitės apybraiža „Vaizdai“ skaitytoją supažindina su nauju talentu prozoje — linkėtina, kad ji ir toliau puoselėtų šią sritį. Nida Misiulytė apmąsto Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką Šventojo Rašto šviesoje. Zara Girniūtė recenzuoja Kestutis Girnius naująją knygą Partizanų kovos Lietuvoje. Korrespondencijų skyriuje skaitome apie Los Angeles, Detroitą ir Toronto ateitininkų veiklą.

Dargio metalo skulptūra „Jėzaus galva“ ir Gutauskio „Motina ir kūdikis“ religinio meno parodoje Detroite. Nuotrauka Ginos Rugienienės

Michigano arkivyskupas Edmund Szoka ir vyskupas Paulius Baltakis religinio meno parodoje Detroite prie Prano Domšaicio paveikslų kartu su parodos rengėjom Valentina Černiauskiene ir Danguole Jurgutiene. Nuotrauka Jurgio Jurgučio

Septintasis „Ateities“ akademinis savaitgalis (2)

JUOZAS BAUŽYS

(Tęsinys iš praėjusio šeštadienio)

Grafikos paroda

Sekmadienio rytą, dar prieš pamaldas Ateitininkų namuose, ten buvo atidaryta jaunos dailininkės Viktorės Venclovaitės meno kūrinių paroda. Buvo išstatyta jos vienuolika grafikos darbų bendru pavadinimu „Vaidai“. Viktorė Venclovaitė, baigusi Chicago aukštesniąją lituanistinę mokyklą, studijavusi Rosary kolegijoje, 1986 m. ją baigė, gaudama meno ir komunikacijos laipsnius. Specializuojasi grafikoje. Yra laimėjusi daug premijų, daug keliauja ir studijavo Japonijoje, Anglijoje. Šiuo metu yra Picture Us galerijos vedėja ir dekoratorė.

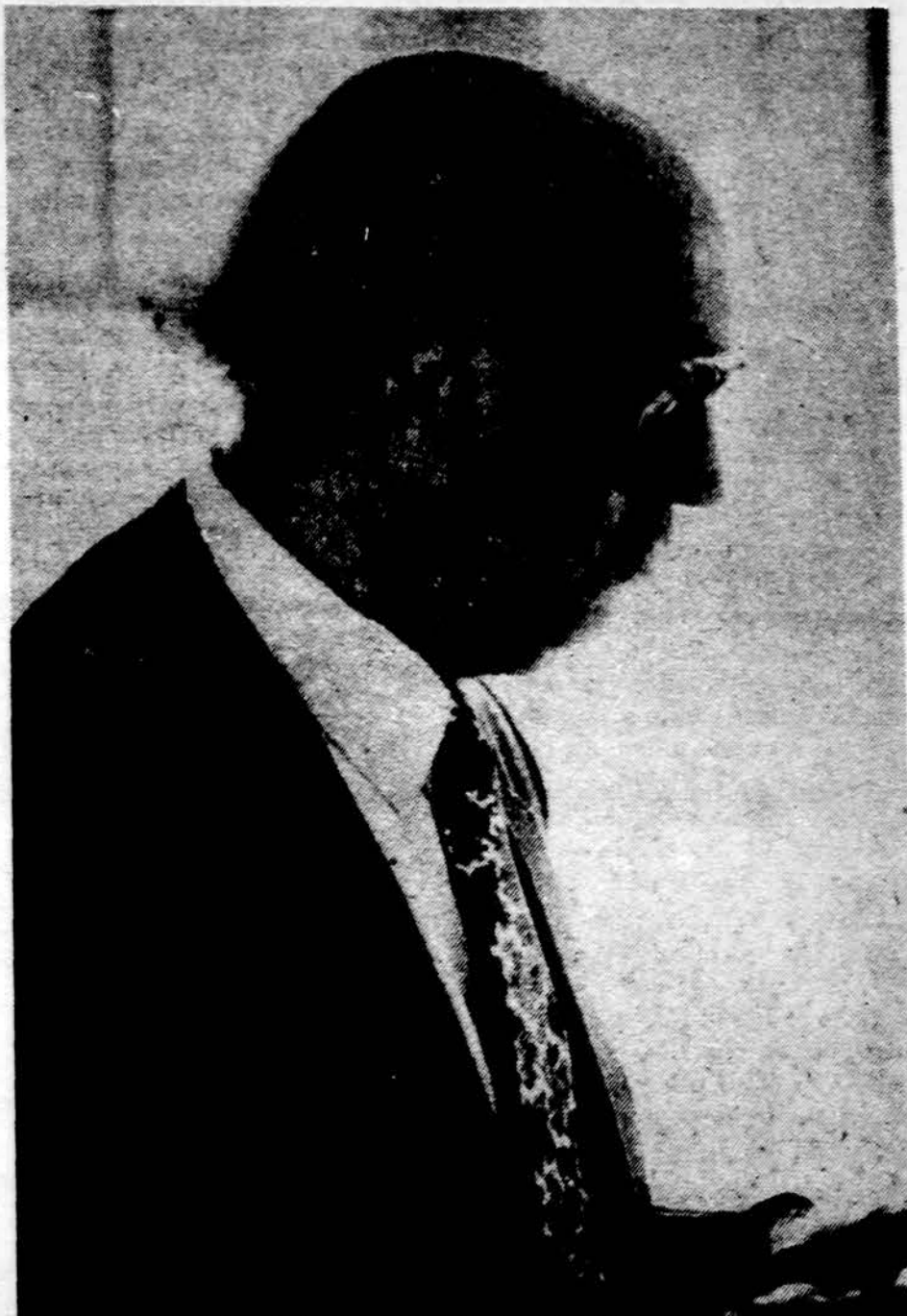
Apie dailininkę ir jos kūrybą kalbėjo Birutė Šontaitė. Šioje grafikoje vaizduojami įvairūs veidai. Pati Viktorė sako, kad kiekvienas veidas reprezentuoja jausmą ar žmogų, kurį ji yra kada nors pažinusi. Gausiose kelionėse po pasaulį jos dėmesį visada traukė įvairių kraštų žmonės ir jų kultūra. Matytus veidus ji bandanti atkurti savo grafika. Visi darbai yra juodos-baltos spalvos, tuo labiau pabrėžiant kontrastus ir ryškias linijas. Ji norinti, kad pats žiūrovas leistų savo vaizduotei išsiaiškinti matomų veidų nuotaikas bei jausmus.

Naujas žmogus ir dvasinis genocidas

Sekmadienį akademinio savaitgalio visa programa ir vyko Ateitininkų namuose, Lemonte. Šv. mišių metu savo pamokslą tėvas Leonas Zaremba pabrėžė pluoštą minčių, išskelbdamas tai, kad jei visuose vadovaujantys asmenų ir veiksmų pasitarimuose nebūtų pamirštas pakviesti ir Dievas, pasaulyje nebūtų tiek blogio.

Pirmąją popietinę paskaitą skaitė dr. Bronius Vaskelis, Illinois universiteto Chicagoje lituanistikos profesorius ir Lietuvos katedros vedėjas. Su juo klausytojus kruopščiai supažindino Danutė Rukšytė. Dr. Vaskelio paskaitos tema: „Šiuolaikinis romanas okupuotų Lietuvos žmogaus ir pasaulio koncepcijos“. Tema gal ir ne visiškai sutelpanti į bendrosios savaitgalio temos rėmus, bet įdomi pasirinktos medžiagos nagrinėjimu. Prelegentas pasirinko tris šiuolaikinius Lietuvos romane: Avyžiaus *Degimus*, Lankausko *Projektą* ir Kondroto *Ir apsiniaukęs žveglantis pro langą*. Pirmajame vaizduojamas panoraminis sukletojęs Lietuvos kaimo vaizdas, kuriame atspindi industrinio progreso leitmotyvą ir naujųjų laikų žmogaus ieškojimą. Antrasis vaizduoja miestą, suautomatintą žmogų, nuolatinių skubėjimų ir... lietuvių, kuris, lyg kažkoks simbolis, kabo virš miesto. Trečiasis – Kondroto romanas – fantastinis, magiškojo realizmo romanas, kurio veiksmas vyksta kažkokioje Sniegovijoje. Ir čia kurtas naujas žmogus. Iš visų šių trijų romanų kyla klausimas, ar naujai sukurtas pasaulis ir jo žmogus iš tiesų yra pasidarę tobulesni.

Ir vėl, kaip ir po visų paskaitų, kilo daugybė klausimų. Jie sukaujami apie patį nagrinėtų romanų konstrukciją, apie jų žmones ir juose keliamus simbolius, kaip nuolatinių lietuvių Lankausko romane. Pagaliau poetas Kazys Bradūnas iškėlė klausimą, ar per pastaruosius 40 metų komunistinėje santvarkoje išaugo nauji literatūros klasikai, kurie galėtų prilygti kad ir Mykolaitiui-Putiniui ar net ir Cvirkai? Paskaitininkas galvojo, kad naujosios romanų lygtis su mūsų iškiliaisiais klasikais yra labai sunku. Tai esanti laikotarpio mįslė ir nesikišanti pastarųjų kūrybinės sąlygos.

Profesorius Bronius Vaskelis skaito paskaitą per „Ateities“ akademinį savaitgalį 1987 m. lapkričio mėn. 1 d. Ateitininkų namuose, Lemonte.

„Nuotrauka Jono Kuprio“

Vida Kuprytė supažindino auditoriją su paskutiniuoju šio savaitgalio paskaitininku. Tai rašytojas Juozas Kralikauskas iš Kanados, daugelio romanų autorius ir laimėtojas daugelio premijų. Jo tema buvo: „Lietuvių rašytojai ir literatūra kultūrinuose mainuose“.

Tema labai įdomi, ypač šiais sovietinės „demokratizacijos“ laikais, tad gaila, kad paskaitininkas prie šios temos nagrinėjimo nespėjo prieiti, per ilgai užtęsęs paskaitos įvadą.

Jame jis palietė antrosios sovietų okupacijos pradžią, kai buvo pradėti išimti Lietuvos rašytojų ir jų kūrybos prievartavimai. Pavyzdžiais paėmė Mykolaitį-Putiną ir Balį Sruogą, kuriuos iš savo tarpo pašalino jų patį mokiniai ir rašto draugai. Tokia buvo sistema. Deja, tokia ji tebėra ir dabar. Didelė lietuvių literatūros dalis buvo sovietų atskelta ir išjungta. Dar ir dabar Lietuvoje nėra Pietario Algimanto ar pilno Maironio bei Donelaičio. Literatūros kritikų ar vadovalėlių atsiliepimai apie senesnę lietuvių literatūrą yra lakoniški ir neigiami. Literatūros dėstyimas nusisitas, dvasinis genocidas tebevykdomas, klostojama net Lietuvos istorija ar net visai ištrinama. O juk istorija tai yra tautos atmintis.

Juozas Kralikauskas kalbėjo nepasirašęs, kalbėjo jautriai, šiltai ir dažnai pavartodamas poezijos ar prozos ištraukas, rečituodamas jas iš atminties. Ano laikotarpio lietuvių kūrėjų žiaurios gyvenimo vaizdas buvo pavaizduotas ryškiai. Pasakojimo kartais pats susijaudinęs, tačiau kartais nukrypdamas nuo pradėtos temos. Užsitęsusi paskaita nebesukėlė diskusijų ar gausių klausimų.

Akademinių savaitgalį užbaigė trumpu žodžiu dr. Arūnas Liulevičius, padėkojęs Ateitininkų šalpos fondui už 1000 dol. paramą, paskaitininkams ir visiems savaitgalio dalyviams. Reikėtų dar priminti, kad šio savaitgalio rengimo komitetą sudarė: pirmininkė Milda Tamulionienė, Jonas Pabedinskas, kun. Vytautas Bagdanavičius, Stasys Tamulionis, Alina Skrupskelienė, Ramunė Kubiliūtė, dr. Ona Daugirdienė, Aušra Liulevičienė ir dr. Arūnas Liulevičius.

Prie laisvės dainiaus paminklo

Šm. rugpjūčio 23 d. Vilniuje prie Adomo Mickevičiaus paminklo įvykiu protesto sueiga teberammina sovietinį elitą, ypač užkietėjusius tarybininkus. Kai kurie patogiai ir šiltai įsitaisę inteligentai jokių būdu negali suvokti šio istorinio įvykio. Matyt, jiems naktimis vaidenasi galimas sovietinio režimo galas. Jeigu šiemet keli šimtai, gal kitais metais keli tūkstančiai, o vėliau dar daugiau... Grėsminga progresija ir Lietuvos nepriklausomybė. Argi tarybų valdžia leis tiems „ekstremistams“, „nacionalistams“, „išsiokėliams“ prakalbomis ir dainomis ardyti šventą ramybę. Kur Lenino ryžtas, kur Stalino kumštis, kur Brežnevo? Būtų Kremliuje šitie vyrai, jedrona zeliona, jie bematant suvarytų į drausmės baraką visus tuos Lietuvos himno giedotojus.

Esu tikras, kad nuo panašių mintčių ūžia ir Dalia Tamulevičiūtė galvelė. Ji moteris dirba Jaunimo teatre ir užsivagavusios tonu rašo laišką *Literatūros ir meno savaitraščiui* (1987.IX.19) su antrašte „Kieno vardu?“. Tamulevičiūtė skundžiasi, kad ji nemaloniai nustebusi, pamatiusi respublikinių laikraščių nuotraukose minėtoje sueigoje prie Adomo Mickevičiaus paminklo dalyvavusį „Jaunimo teatro inžinierinio-techninio personalo darbuotoją Vytautą Bogušį. Kam jis atstovavo?“

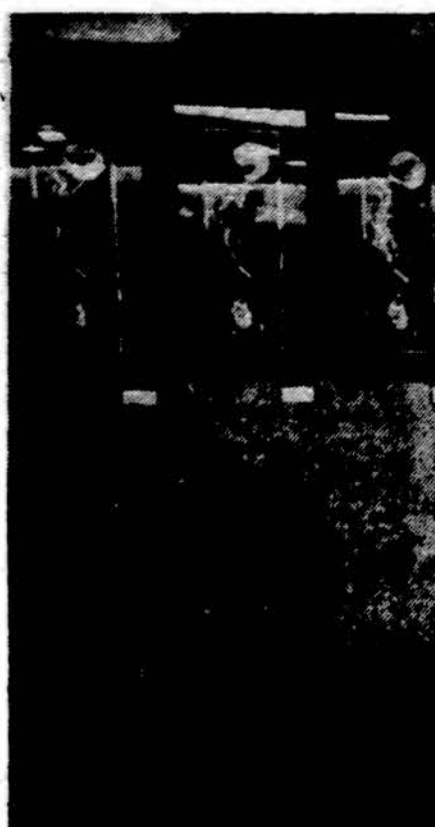
Be vargo galima atsakyti: atstovavo sau pačiam ir daugumai lietuvių, kurie nuodėrdžiai trokšta, kad iš Lietuvos išsinešdintų maskvinis okupantas. O kas čia blogo puoselėti Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės idėją ir taikingu būdu siekti jos įkūnijimo?

Nedera Daliai Tamulevičiūtei savo laiszę niekinti prie paminklo susirinkusių moralinį ir intelektualinį lygį. Savo etine laikysena bei išmintimi jie prašoka dažną Vilniaus nomenklatūrininką.

Nėra jie šoviniški nacionalistai. Toli gražu niekad nėra niekinę kitataučius. Tai tik pačios Dalia Tamulevičiūtės vaizduotės padarinys, tiksliau tarus, pigi sugestija, kad patriotiškai nusiteikęs lietuvis negali taikingai bendrauti su kitomis tautybėmis. Tame laiške nelabai jai sekasi žeminti tiek Vytauto Bogušio, tiek kitų sueigininkų intelektualinį išprusimą. Ji tik parodo savo bajorišką snobiškumą, kategoriškai teigdamas, kad prie paminklo buvo susirinkę „daugiausia menko išsilavinimo žmonės“. Vytautui Bogušui durė duria, jį „priimtas į teatrą 1983 m. vyr. techniku, nuo 1986 m. perversas ir inžinieriaus pareigas, nors turi vidurinį išsilavinimą“. Atseit visi kiti Jaunimo teatro darbuotojai su aukštu išsilavinimu, įskaitant ir Dalia Tamulevičiūtę, ten nenuejo, o jis, mažamokslis, išdrįso nueiti.

Suprantama, Dalia Tamulevičiūtė dar nežino paprastos žmogiškos tiesos, jog ne diplomais yra matuojamas žmogaus intelektualinis lygis. Ši tiesa šviečia Vytauto Bogušio atveju: jis gi darbovietėje per keletą metų buvo pakeltas į inžinierius, ne diplomu, bet sumanus darbo dėka. Galima jai nurodyti ir Josefo Brodskio karjerą. Penkiolikos metų būdamas, metė vidurinį mokslą. Pats tobulinosi. Tapo poetu. Nuolat keitė darbovietes. Leningrade dėl to teisėjas pavadino jį parazitu. Įskėlė Sibiro konclageriuose. Vėliau, pasaulio sąžinei beldžiant Kremliaus instancijų duris, buvo išvartas iš Sovietų Sąjungos. 1972 metais atsidūrė Amerikoje. Šiandien šito „mažamokslio“ literato poeto galva puošia Nobelio premijos laurais.

Ne, ne, jokių būdu ne, Vytautas Bogušis neatstovavo Daliai Tamulevičiūtei. Šis gabus žmogus, atsistojęs prie didžiojo

Per šiemetinį „Ateities“ akademinių savaitgalį lapkričio 31 dieną Ateitininkų namuose, Lemonte, vyko Viktorės Venclovaitės grafikos darbų paroda. Čia matyti dailininkė Viktorė Venclovaitė ir su jos kūryba parodos lankytojas supažindinusi Birutė Šontaitė.

PRO VISAS UŽTVARAS

Kazys Bradūnas

PILKAPIAI PO BULDOZERIU

Vyrukas valdo buldozerį
Ir užtikrintai trauškė
Protėvių kaulus.

Po to valgo duoną,
Geria vandenį –
Visai kaip žmogus.

O buvo paverstas
Buldozeriu – buldogu
Graužė ir trauškė
Protėvių kaulus.

Dabar nusiimki kepurę
Ir atsiklaupki.

GORKIS VILNIUJE

Pilies gatvėje vakar
Sutikau Gorkį.
Rašytojas skundėsi
Vilniaus tremtim:
Svetimas miestas,
Kiti papročiai
Ir kiti žmonės,
Negaunąs buto,
Gyvenąs gatvėje,
Lyg koks gatvinis;
Net Adomas Mickevičius,
Užsisvajojęs prie Bernardinų,
Su juo nesiseikina;
Todėl rašas ir rašas prašymus –
Leiskit grįžti į Rusiją!

ISAKYMAI SAU

Tėvynės vardo
Netark be reikalo,
Tik įrašyk eilėraštin
Ir tegu skamba.

Ir Vilniaus vardo
Netark be reikalo,
O išpauski širdin
Kaip šimtametę graviūrą.

Gimtojo kaimo vardo
Netark be reikalo,
Bet mažą vaikaitį pamokyk
Bandyt sąkyti
K i r š a i.

dainiaus paminklo, išreiškė savo asmenišką įsitikinimą. Nepabūgo, kad jį gali fotografuoti ir vėliau pažeminti darbovietėje. Reikia manyti, kad jo niekas ir nepažemins: juk dabar dvelkia persitvarkymo ir naujo mąstymo vėjai. Gal ateis metas, kai nūdienės Lietuvos inteligentai, viešėdami Amerikoje ir atsidūrę parapijos kieme, fotografuojami nesakys: „Tik ginkdie nefotografuokite mane prie Lietuvos vėliavos“.

Pr. V.

Saikas ir gelmė Bradūno žodyje

(Atkelta iš 1 psl.)

grįžta ir vėl karališkai laka šiltą pieną, o poetas dainuoja, besidžiaugdamas pagonija. Tokio poeto nenaudiškumo negali nepastebėti dangus, tačiau:

Dievas sėdi, klausosi ir girdi,
Šypsoi grūmodamas pirštu.

(p. 45)

Šioj dangaus pusėj, žinoma, poeto simpatijos pagonybei gali būti sutiktos rimčiau, grūmojant be jokių šypsenų. Nors ir abejotume poeto išvadų tikslumu, turime pripažinti, kad pagonybės – krikščionybės bendrumas Bradūno poetinėj tikrovėj yra įtikimai pagrįstas ir neabejotinai

realus.

Rinkinyje *Krikšto vanduo Joninių naktį* poetas vedžioja skaitytoją po patį mitologijos kraštą, kurio meniška tikrovė sukūrė ankstesnįjį savo poezijoj. Tik čia, pabrėždamas krikščioniškų elementų įsisunkimą tautos sąmonėj, jis dar aiškiau patvirtina ryšį su praeityje sukrautais ir niekad nedingstančiais dvasiniais turtais. Kaita Bradūno mitologinėj tautoj nėra pakeičiama seno nauju, bet nuolatiniš augimas, nieko neprarandant, tik suteikiant senoms vertybėms naują dvasinį turinį. Poetinėj tikrovėj galbūt tai ir yra krikšto prasmė.

1987 METŲ LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS LITERATŪROS PREMIJA

JAV Lietuvių Bendruomenės Krašto valdybos, Kultūros tarybai pasiūlius, 1980 metais įsteigtoji 3000 dolerių Lietuvių Bendruomenės literatūros premija 1987 metais skiriama už lietuvių išėjusių grožinę kūrybą, išleistą 1986 ir 1987 metais, arba už bet kada parašytus rankraščius. Tebegalioja kitais metais skelbtos taisyklės.

Pirma. Premija skiriama, atsižvelgiant tik į svarstomojo kūrinio meninę vertę. Jei nebūtų gauta premijuotino lygio veikalo, vertinimo komisija pasiūlytų Kultūros tarybai tris išėjusių rašytojų veikalus, išleistus po 1980 metų pradžios.

Bendruomenės literatūros premijos ir niekieno stambesnė premija nepremijuojamos. Vienam iš jų Kultūros taryba, susitarusi su vertinimo komisija, skirtą 1987 m. premiją.

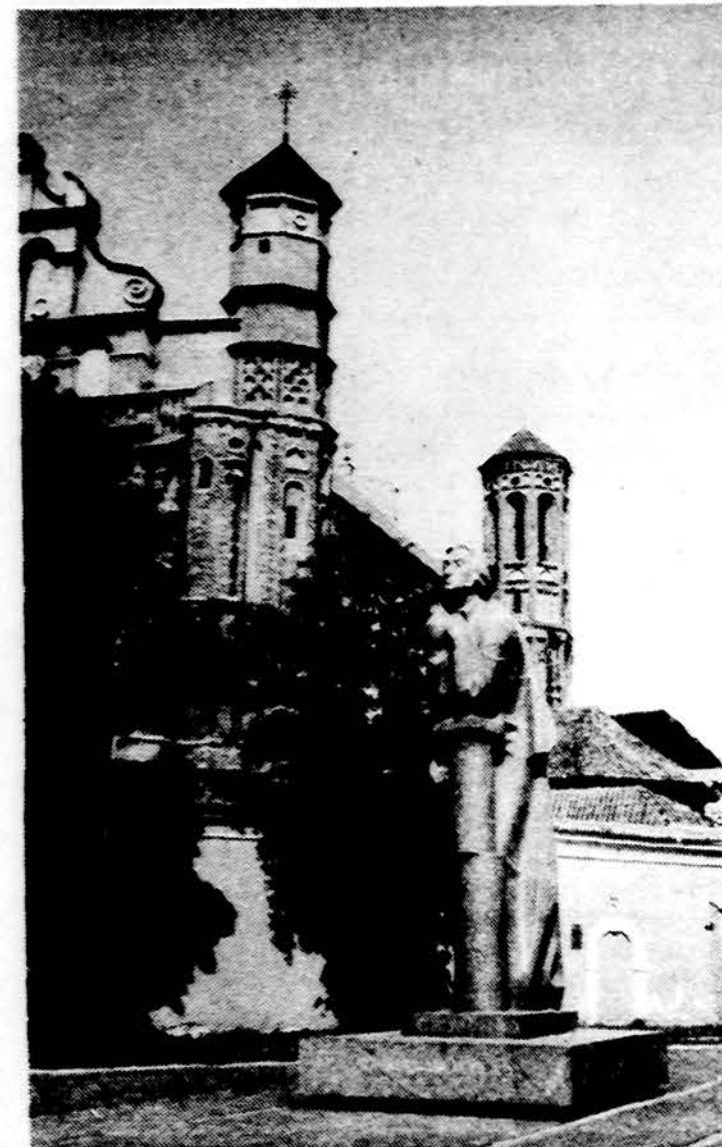
Antra. Premijai veikalas atsiųsti paskutinė data – 1987 m. gruodžio 31 diena.

Trečia. Premijai veikalai siunčiami vertinimo komisijos adresu: Vincas Akelaitis, 18204 Canterbury Road, Cleveland, OH 44119. Telef. 216-692-3049.

Ketvirta. Rankraščių pakanka atsiųsti po vieną nuorašą, jei po daugiau – palengvintų komisijai darbą. Jie bus grąžinami. Knygų atsiunčiama po penkis.

Penkta. Prie siuntos pridedama tikroji autorius pavardė, adresas ir telefono numeris.

JAV LB Kultūros taryba

Poeto Adomo Mickevičiaus paminklas prie Bernardinų bažnyčios Vilniuje (skulptorius Gediminas Jokūbonis). Nuotrauka Aldonos Kaminskienės

PEN klubo Kalinamų rašytojų komiteto pranešimas

Gruodžio 1-4 dienomis, San Juan mieste, Puerto Rico salos sostinėje, įvyko 51-asis Tarptautinio PEN Klubo kongresas, kuriame dalyvavo dr. Stasys Gostautas. Kongreso išvakarėse PEN Kalinamų rašytojų komitetas paskelbė savo tradicinį pranešimą, kuriame apžvelgiama autorių, žurnalistų ir savilaidininkų padėtis iki šių metų lapkričio 1 dienos. Komitetui pirmininkauja švedas Tomas von Vegesack; jo narių tarpe yra rašytojas Algirdas Landsbergis.

PEN pranešime išvardyti keturi nutremti lietuviai „sąžinės kaliniai“: Balys Gajauskas, Gintautas Iešmantas, Povilas Pečiūnas ir Viktoras Petkus. (Apie Pečiūno paleidimą buvo pranešta suvažiavimo metu). Iešmantą garbės nariu yra priėmę JAV ir Anglijos centrai, o Petkų — Anglijos ir Škotijos centrai. Konclageriuose tebėra estas Mart Niklus ir latviai Gunars Astra bei Žanis Skudra.

Įvadė į PEN Klubą Kalinamų rašytojų komiteto pranešimą išreiškiamas pasitenkinimas, kad per praėjusius metus buvo paleista daugelis pernykščiame pranešime išvardytų asmenų. Vien Sovietų Sąjungoje kalinamųjų skaičius sumažėjo nuo 84 iki 25. Pažadėtos ar planuojamos amnestijos Pietų Korėjoje, Tairwane, Vietname ir Sovietų Sąjungoje. Tačiau — perspjė pranešimo autorius — nepaisant tų pragiedrulių, reikia pabrėžti faktą,

Lietuvių rašytojų draugijos literatūros ir premijų įteikimo šventės spalio 31 dieną Kultūros židiny, New Yorke, rengėjai ir dalyviai: Antanas Vaičiūnaitis (1986 m. LRD premijos laureatas), M. Klivickienė, Irena Banaitienė, kun. Gedgaudas, Česlovas Grincevičius (1985 m. LRD premijos laureatas), Lile

Milukienė, konsulas Anicetas Simutis, solistė Gina Čapkauskienė, pianistas W. Smidys, kun. dr. Kornelijus Bučmys, Bernardas Brzdionis, Leonardas Andrius, Vytautas Skuodis, A. Vakselis ir Paulius Jurkus (1985 m. LRD premijos laureatas).

Nuotrauka Vytauto Maželio

kad daugelio kalinamųjų padėtis nemažiau rimta kaip prieš metus. Be to, daugelis paleistųjų iš kalėjimo ar nutremimo tebesusiduria su įvairiais sunkumais: jiems neleidžiama sugrįžti prie intelektualinės veiklos, jų laisvė labai apribota, ir jiems vėl grėsia areštai, jei tik režimui nepatiks jų reiškiama idėja.

PEN komitetas reiškia viltį, kad Sovietų Sąjungos valdžia nestos paleidusi rašytojų ir kad netrukus gulagų jų visai neliks. Tačiau, rašoma pranešime, per dideliu optimizmu nėra pagrindo. Komiteto pirmininkas rugsėjo mėnesį buvo susitikęs su Andriejumi Sacharovu, kuris pareiškė, kad birželio 18 dieną Vyriausios

tarybos paskelbtą amnestiją yra per daug neaiški ir ribota, palieka per daug galybės lagerių komendantų bei kalėjimų viršininkų rankose ir leidžia jiems daryti savivališkus nuosprendžius dėl kalinių likimo. Vieno politinio kalinio žmona neseniai taip aprašė padėtį: „Aš jaučiu, kad mes gyvename šalyje, kur viskas primena didžiulį ruletės žaidimą. Laikraščiai atvirai rašo apie viską, bet už tą atvirumą kovojusieji žmonės tebėra už grotų. Kai kurie „sąžinės kaliniai“ išvaduoti, bet kiti tebesėdi kalėjime. Vieni gauna vizas emigruoti, kiti negauna. Nėra jokios logikos.“

PEN Klubą komitetui ypatingo rūpesčio kelia griežto režimo Per-

mės lageryje 361 tebesantys kaliniai. Kol kas iš ten nepaleisti du rašytojai. Per mėję tebėra latvis Gunars Astra, kurio pavardė tik dabar įtraukta į šį pranešimą, nes PEN Klubas neseniai sužinojo, kad jis buvo suimtas ir už George Orwell romano 1984-iejį metai išvertimą į latvių kalbą.

Anot pranešimo, daugiausia rašytojų (36) šiandien kalinama Turkijoje. Antroji vietoj Sovietų Sąjunga su 25 rašytojais. Vietname už grotų 20 rašytojų, Kuboje ir Libijoje po dešimt.

Pranešimo autoriai sako, kad PEN Klubą Kalinamų rašytojų komiteto veiklą diktuoja ne tik tai pasigailejimo jausmas ar simpatija nelaimingiesiems kolegomis. „Mes pasisakome prieš

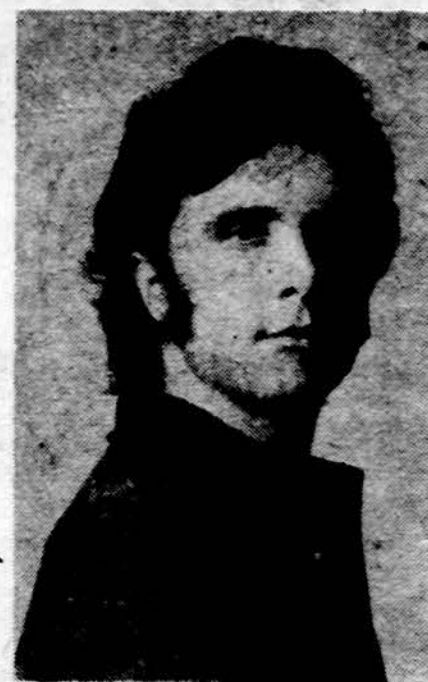
autorių kalinimą“, rašo jie, „nes be išraiškos laisvės ir mes patys negalėtumėm funkcionuoti kaip rašytojai, vertėjai ar leidėjai. Kaip skelbia mūsų“ oasirašyta charta, mes tikime į laisvą pasikeitimą nuomonėmis tarp asmenų ir politinių santvarkų, taikos ir konflikto metu. Tuo atžvilgiu Kalinamų rašytojų komitetas yra ne vien „Rašytojų tarptautinė amnestija“, bet ir įrankis kuriuo stengiamasi įkūnyti PEN Klubą išpareigojimą siekti tokių pasaulinės santvarkos, kurioje intelektualai būtų nepriklausomi ir turėtų teisę kritikuoti“ — rašoma PEN klubo Kalinamų rašytojų komiteto pranešime.

Pabaltiečių meno paroda OSU

Ohio valstybiniame universitete, Columbus mieste esančioje Hoyt L. Sherman galerijoje lapkričio 16-25 dienomis vyko Pabaltijo menininkų paroda. Joje buvo išstatyta 45 paveikslai ir grafikos darbai. Jie reprezentuoja 25 dabartinių menininkų kūrybą. Jų tarpe: estai Arrak, Lapin, Leis ir Polli; latviai Dembo, Dimeters, Kari ir Skulme; lietuviai Čeponis, Daniliauskas, Katinas ir Žilius.

Parodos rengėjų nuomone, išstatyti meno darbai atstovauja pačiai svarbiausiai pastarojo dešimtmečio raidai: būtent Pabaltijo dailininkų bandymui išsilaivinti nuo oficialiųjų sovietinių standartų. Paroda taip pat bandė apibrėžti tos laisvės esmę. Dauguma darbų skolinai iš Dr. Norton T. Dodge rinkinio (jis renka neoficialių Sovietų Sąjungos meną). Taip pat kelis studentų meno pavyzdžius paskolino Rita Auerbach, viena iš Amerikos delegatų Chautauqua 1986 m. konferencijai Jarmaloje.

Paroda „Dabartinis Pabaltijo valstybių menas“ yra dalis platesnės Ohio universiteto galerijos programos, pavadintos: „Žvilgsnis iš artimų: dabartinė sovietinė kultūra, kaip ji matoma filme, televizijoje ir mene“. Programa tęsiasi dešimtį savaitių: rodomi filmai, kurių pusę yra padaryti tautinių Sovietų Sąjungos mažumų, o kita pusė yra susukti rusų filmininkų, kurie yra buvę valdžios nemonė. Parodos ir programos organizatorius yra Mark Allen Svede, latvių kilmės studentas OSU, kurio specialybė yra ankstyvojo modernizmo Pabaltijo istorija.

Vytautas Nakas
1947.XII.4 — 1976.XII.21
Nuotrauka J. Kasakaicio

Tu nuėjai prieš mus, bet mes
Bet mes pavyssime laisvę.
Tu lauki su dainom,
Su saule ir vaivorykštės spalvom.
Tu išblaskysi šias tamsas,
Mes juoksimės rytoj.
Tu ten, mes čia,
O po kiek laiko ten visi ...

Algis Dirda, „Requiem“

Solistui, dainininkui bei muzikologui Vytautui Nakui 1987 m. gruodžio mėn. 4 d. būtų suėję 40 metų.

• Balio Sruogos „Dievų miškas“, kaip pranešama iš Lietuvos, yra apsiėmę į esperanto kalbą išversti ir išleisti esperantininkai. „Dievų miškas“ — mūsų rašytojo pokarinis veikalas apie pergyvenimus nacių Stutthof koncentracijos stovykloje.

Dichavičiaus paroda Čiurlionio galerijoje

Dailininko Rimanto Dichavičiaus grafikos ir meninės fotografijos darbų paroda ruošiamą Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, š.m. gruodžio mėn. 11-13 ir 18-20 dienomis. Rimantas Dichavičius gimė 1937 metais Grimelių kaime, Kelmės valsčiuje. 1963 m. baigė Vilniaus valstybinio dailės instituto grafikos fakultetą. Dailininkas yra apipavidalines ir iliustravęs daugelį knygų, sukūręs estampų ir plakatų. Nuo 1965 m. dalyvauja ne tik Lietuvos, bet ir tarptautinėse meninės fotografijos parodose, yra pelnęs nemažai apdovanojimų. 1987 m. išleista jo fotografinių darbų knyga *Ziedai tarp žiedų* susilaukė didelio susidomėjimo ir užsienyje.

Dailininko Rimanto Dichavičiaus parodos atidarymas bus ateinanti penktadienį, gruodžio 11 dieną, 7:30 val. vak. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre.

Apie dvi knygas okupuotoje Lietuvoje

JONAS RŪTENIS

Supažindinti skaitytojus su dviem okupuotoje Lietuvoje išleistomis knygoms, Stasio Santvaro *Lyrika* (1984) ir Antano Gustaičio *Pasiglostymo palaima* (1987), paskatino dvi priežastys: iki šiol apie knygas išėjusias spaudoje ne žodeliu neužsiminta, o antra — tautiečių labirintuose krusuoja knygų autorių neužtarauti kalbėjimai ...

Stasys Santvaras. *Lyrika*. Eilėraščiai. Vilnius: Vaga, 1984. Sudarė Vytautas Kazakevičius. Dailininkas Vytautas K. Jonynas. Knyga pradeda Vytauto Kubiliaus įvadą „Stasio Santvaro lyrika“. Tai penkių ir pusės puslapio kondensuota poeto Stasio Santvaro kūrybos apžvalga. Toliau eina 1924 m. išleisto eilėraščių rinkinio *Saulėtekio maldos* dvylikos eilėraščių atranka. Iš rinkinio *Pakalnių debesys* (1936) atrinkti 25 eilėraščiai, iš *Giesmės apie saulę ir sielą* (1939) — 24 eilėraščiai, iš *Laivai palaužtom būrėm* (1945) — 12, iš *Aukos taurė* (1962) — 28, iš *Dainos ir sapnai* (1977) įdėta 30 eilėraščių ir iš *Rubajatai* (1978) — 78 ketureiliai.

Knygos 176-tame puslapyje spausdinami „Paaiškinimai“, kurie pradeda taip: „Lyrika — S. Santvaro poezijos rinktinė. Čia publikuojami eilė. aščiai paimti iš visų septynių poeto lyrikos rinkinių (kurie išvardijami). Dėl eilėraščių atrankos šiai knygai sudarytojas pastoviai susirašinėjo su poetu, šiuo metu gyvenančiu Bostone (JAV). Pradinį turinio variantą parengti padėjo Vytautas Kubilius, vėliau su autoriaus pritarimu parašęs knygai įžanginį žodį. Galutinis knygos variantas, suderintas su autoriumi: jame atsižvelgta į S. Santvaro pageidavimus“. Toliau sakoma, kad palikta eilėraščių rinkinių pavadinimai, kad eilė-

Stasys Santvaras

Antanas Gustaitis
Nuotraukos Vytauto Maželio

raščiai dedami „ta seka“, kokia jie buvo spausdinami rinkiniuose. I *Lyrikos* tekstus perversi taip pat visi autoriniai taisyklės, kuriuos poetas surašė 1981 m. rugpjūčio 11 d. laiške sudarytojui, ir kad laiškas saugomas sudarytojo asmeniniame archyve. Be to, kad knygą rengiant spaudai kai kas pataisyta kalbiniu atžvilgiu, nuosekliau dabartinė ne-lietuviškų žodžių rašymas ir skyryba, nors daugiausia respektuojama autoriaus sintaksė. Paaiškinimai baigiami vienuolikos eilučių autoriaus biografijos užuominom. Nenumuotame knygos paskutiniame lape išvardijami visi leidyklos redaktoriai, korektoriai ir kt. Tiražas — 7,000 egzempliorių. Kaina — 1 rb. 30 kp.

Antanas Gustaitis. *Pasiglostymo palaima*. Satyros ir humoro vardu rašyta, bet taip, kad nenukentėtų eilėraščių poetika, rimas, ritmas ir eufoninis eilutės, žodžio skambesys. Gale knygos pateikta visa knygos metrika. Tiražas — 7,000 egzempliorių. Kaina — 1 rb. 40 kp.

Pus teisybės, 32 iš Ir atskrido juodas varnas, 37 iš Saulės šermenys ir 35 iš Ko liūd, putinėli! Nenumuotame (200-tajame) puslapyje spausdinamos redakcinės pastabos: „JAV gyvena lietuvių išeivijos poetas satyrikas Antanas Gustaitis (g. 1907) mūsų skaitytojams jau pažįstamas. Jo eilėraščių spausdino „Literatūra ir menas“, „Gimtas kraštas“, „Šluota“. Pluoštą jų randame „Versmių“ serijos rink. „Lietuvių epigrama ir parodija“ (1983), 1984 m. „Poezijos pavasaryje“. A. Gustaičio rinktinės „Pasiglostymo palaima“ pagrindas keturių jo satyrinės poezijos knygų“.

Pasiglostymo palaima, sakoma, sudaryta iš knygų, išleistų 1956, 1966, 1973, ir 1982 metais. Knygos turinį Vytautas Kazakevičius derino su autoriumi. Taip pat pavienodinta skyryba, tikrinių vardu rašyta, bet taip, kad nenukentėtų eilėraščių poetika, rimas, ritmas ir eufoninis eilutės, žodžio skambesys. Gale knygos pateikta visa knygos metrika. Tiražas — 7,000 egzempliorių. Kaina — 1 rb. 40 kp.

Apie šių knygų literatūrinę vertę aiškiai pasisako knygų įvaduose Vytautas Kubilius. Apie Stasio Santvaro poeziją jis rašo: „Žmogiško tikrumo ir meninės įtaigos daugiau tuose S.S. eilėraščiuose, kuriuose atsispindi emigranto dalia... Emigranto dvasinė situacija, pilna gaudesio ir aimanų, S.S. eilėraščiuose vis dėlto neigama totalinės nevilijos — kaip A. Mackaus lyrikoje. Poetą guodžia baltušaikiškai stilizuoti pasaulio tvarkos bei ramybės reginiai, vaikystės atsiminimai, retoriškai apgiedama meilės palaima, pagaliau skaisčiai giedra jo poetinis jautimas, nepasiduodantis niūrių apmąstymų išvadoms.“ Toliau: „Išnyksta alegorijos ir simboliai, bet lieka susimastymas — kodėl tokia daiktų tvarka, — tyliai švečiantis iš plastiškos vaizdo tėkmės. Tai stipriausias S.S. eilėraščių momentas“.

Apie Antano Gustaičio kūrybą Vytautas Kubilius sako: „A. Gustaitis kalba poetinėmis klisėmis, kaip įprasta satyrinėje poezijoje, kuri ekspozuoja mąstymo ir elgsenos stereotipus, o paskui juos sutrina į miltus. Dainiškasis lietuvių lyrizmas — pagrindinis motyvų, vaizdų, ritminių melodijų aruodas ironiškomis A.G. transformacijoms“. Toliau: „Ironija ne visada pajėgia ir ne visada stengiasi suskaldyti literatūrinės stiliškos kliesės, ir jos prilimpa prie poeto veido kaip saviraškos ženklai. Nebeatsirsi, kada jis šaiposi, kada kalba rimtai, — tokie artimi jam tie praejusio laiko poetizmai, tarytum jo paties buvusio gyvenimo dalis. A. G. sugeba autentiškai gaudintis ir liūdėti savo literatūrinėse parafrazėse.“

Knygų dailininkai — abu išeivijoje gyvenantieji: Vytautas K. Jonynas ir Viktoras Vizgirda. Stasio Santvaro *Lyrika* iliustruota V. K. Jonyno. Trijų spalvų knygos aplankas. Knyga įrišta į drobės viršelius (pilka drobė) ir viršelyje įspausa mėlyną rašalą iliustracija. Iš viso yra 31 iliustracija. Iliustracijos šmaikščios —

atliktos meistriškai plunksnatušu. Čia tenka pridurti, kad knygos formatas (mūsiškai — 5" x 8") pilno puslapio iliustracijoms per mažas. Jos čia nesukamba tuo, kuo jos, iliustruojamos eilėraščius, turėtų suskambėti. Mažokas formatas ir knygos sulaužymą nuvertino. Išėjo viskas kompaktiškai suspausta. Poeto Stasio Santvaro *Lyrika*i reikėjo kur kas daugiau erdvės.

Antano Gustaičio *Pasiglostymo palaima* (pavadinimui panaudotas vieno *Saulės šermenų* eilėraščių pavadinimas) iliustruoja Viktoro Vizgirdos. Aplankas ir visos iliustracijos nieko bendro neturi su turiniu. Dailininkas knyga iliustravo, pasikliaudamas bendra Antano Gustaičio humoro prielaida, ir savo iliustracijas pateikė su pavadinimais: pradžioje tapybinis poetų portretas, toliau — „Prie garbės stalo“, „Dance macabre“, „Svajonė ir realybė“ (tas pats dar-

bas ir aplanko užbaigime), „Laureatas“, „Skersai kelio į šlovę“, „Poezijos pavasaris“, „Cenzūra“, „Literatūros vakaras“ (tas pats darbas aplanko pradžioje), „Artimo meilė“ ir „Paskutinė vakarienė prieš idealistinį žygi“. Iliustracijos kelių spalvų (portretas net keliolikos), atliktos tapybiškai, ir jos knygoje išspausdintos nebologai — gal tik kiek pablukusių spalvų. Antano Gustaičio portretas nutolo nuo originalo dinamikos. Knygos formatas (mūsiškai — 6 1/2" x 10 1/2") leidžia tekstui ir iliustracijoms pakankamai išsidėstyti ir tuo pagerbia žodį ir dailę.

Baigiant tenka pasakyti, kad sklidę insinuacijų „dūmai“ buvo be pagrindo. Knygos išleistas okupuotoje Lietuvoje, o asmenys, tai įtaigavę, liks pionieriai. Džiugu, kad išeivijos rašytojų rezoliucija: *Tėra tik viena lietuvių literatūra* jau ne vien žodžiuose, bet ir gyvenime.

Dailininkas Rimantas Dichavičius Algimanto Kezlo fotografinių darbų parodoje Vilniuje 1984 metais. Nuotrauka Valerijos Dichavičienės